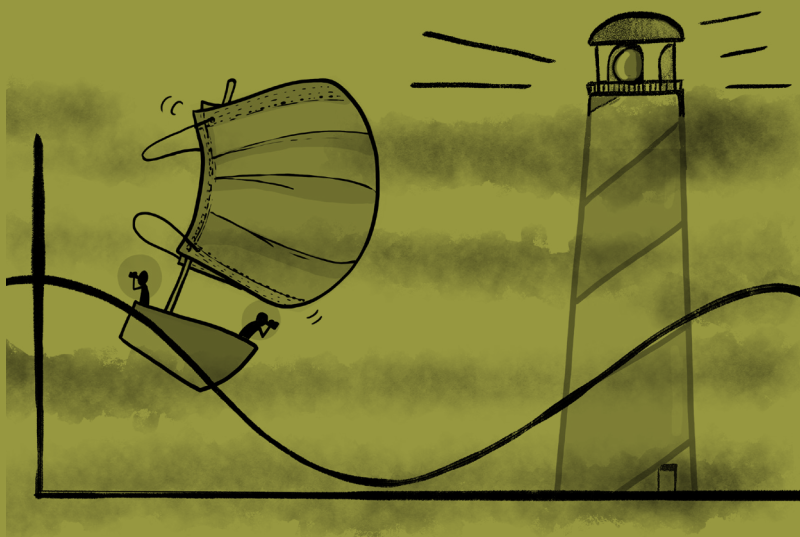

quaders

EL *SHOCK* PANDÈMIC

221

Oscar Mateos

Edita: Cristianisme i Justícia
Roger de Llúria, 13
08010 Barcelona
Tel.: 93 317 23 38
E-mail: info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

Imprimeix: Ediciones Rondas S.L.
Dipòsit Legal: B 22583-2020
ISBN: 978-84-9730-477-1
ISSN: 0214-6495 - ISSN (virtual): 2014-6574

Imprès en paper i cartolina ecològics
Dibuix de la portada: Roger Torres
Edició: Santi Torres Rocaginé
Traducció: Núria Garcia i Caldés
Maquetació: Pilar Rubio Tugas
Gener 2021

*A l'Abril, en Biel i la Laia, per aquest intens temps
pandèmic compartit i per cada dia de les nostres vides.
A tot el personal sanitari que s'ha deixat literalment
la vida durant la pandèmia.*

Oscar Mateos. Doctor en Relacions Internacionals. Professor de la Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna-Universitat Ramon Llull. Membre de l'Àrea social de Cristianisme i Justícia. Ha publicat en aquesta col·lecció: *Àfrica, el continent maltractat* (n. 137), *Canvi d'època. Canvi de rumb?* (n. 186) i *De la «tragèdia» al «miracle»? L'Àfrica subsahariana en el nou context multipolar* (n. 193).

Protecció de dades: Les dades dels destinataris de la present comunicació han estat extretes dels fitxers històrics de la Base de Dades General d'Administració de la Fundació Lluís Espinal (Cristianisme i Justícia), i es van incorporar amb el previ consentiment dels interessats atorgat, bé directament o bé procedent de relacions jurídiques mantingudes amb la fundació, a l'empara del que disposa l'article 6.2 de la LOPD i l'article 21 de la LSSI. La finalitat de la conservació rau en mantenir informats els nostres subscriptors i interessats pels seus serveis i de les activitats que organitza i en les que hi participa. La vostra informació no serà cedida a ningú, però sí que es poden fer servir plataformes externes als sistemes de la fundació per facilitar l'enviament dels correus electrònics. Podeu completar aquesta informació consultant l'avis legal que podeu trobar a la web <https://www.cristianismeijusticia.net/avis-legal>. Respecte de la vostra informació, en qualsevol moment podeu informar-vos, consultar, accedir, rectificar, cancel·lar, limitar el vostre tractament, demanar la portabilitat de les dades, prohibir les decisions individuals automatitzades i oposar-vos, total o parcialment, a que la Fundació Lluís Espinal conservi les dades, escrivint al correu electrònic info@fespinal.com, o si ho preferiu, dirigint un escrit al carrer de Roger de Llúria, n. 13, 1r pis, a Barcelona (08010).

EL *SHOCK* PANDÈMIC
SUBSTRAT, APRENTATGES I HORIZONS
D'UNA CRISI GLOBAL

Oscar Mateos

1. INTRODUCCIÓ	3
2. EL SUBSTRAT DE LA PANDÈMIA	8
3. APRENTATGES D'UNA CRISI GLOBAL	16
4. CAP A UN NOU «CONTRACTE SOCIAL»	22
5. CONCLUSIONS	28
NOTES	29
QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ	31

1. INTRODUCCIÓ¹

«Hem continuat impertorbables,
pensant a mantenir-nos sempre sans
en un món malalt.»

Papa Francesc²

La pandèmia de la COVID-19 ha generat un *shock* social, polític i econòmic global de conseqüències encara imprevisibles. Les fotografies que a mitjans de març del 2020 es van fer en nombroses ciutats d'arreu del món de cues de gent als supermercats, de prestatgeries buides dels productes més bàsics, i de rostres amb expressions de desconcert i pànic, no pertanyien a cap saga de *zombies* ni a un capítol de *Black Mirror* o de la fenomenal *Years and Years*. L'imaginari distòpic del món cinematogràfic s'encarnava, de manera crua, gairebé sobtada, i inesperadament, en la vida quotidiana de bona part del planeta.

La crisi escenificava així un esdeveniment global, que sincronitzava realitats disperses i distants, en diverses latituds i llocs, augmentant com mai, assenyala el polític búlgar Ivan Krastev evocant *La pesta* d'Albert Camus, «la consciència de la pròpia vulnerabilitat i la impotència per planificar el futur».³

Sigui com sigui, aquesta sincronia no té res a veure amb el diferent impacte que la pandèmia ha generat. Es dona la paradoxa, apunta el filòsof Daniel Innerarity, que un risc que ens iguala a tots posa en relleu al mateix temps com n'arribem a ser, de desi-

guals, i alhora provoca noves desigualtats i posa a prova el nostre sistema polític i econòmic.⁴ I és que l'impacte d'aquesta crisi no ha estat el mateix per a tothom. La mortalitat ha estat enormement més elevada en els barris més empobrits de Nova York, Dakar, Lima o Barcelona, on ja l'esperança de vida era més baixa que en els barris amb més riquesa. L'impacte social no ha estat el mateix en països com el Perú, Sud-àfrica, l'Índia o el Brasil, on les infraestructures sanitàries ja eren febles i on la cobertura sanitària universal és pràcticament inexistent.

Els efectes de la crisi incrementaran, sostenen les Nacions Unides, una bretxa de gènere que empenyerà uns altres 47 milions de dones i nenes a l'extrema pobresa el 2021.⁵

El món pre-COVID ja era
un món tremendament dur
i desafiant per a milions
de persones, de manera
quotidiana.

Tot i la gravetat de la situació, i dels centenars de milers de morts que la crisi ha generat en tan sols uns mesos, i de l'enorme dosi d'incertesa que afegeix a un món ja hipercomplex, cal recordar, tanmateix, que el món pre-COVID ja era un món tremendament dur i desafiant per a milions de persones, de manera quotidiana. Un món en què la malària i la sida, per esmentar només dues de les principals malalties actuals, deixaven anualment gairebé dos milions de víctimes mortals arreu del món. Això posa de manifest el que assenyala l'antropòloga i activista Yayo Herrero quan ens recorda que «només quan les crisis arriben al cor del privilegi passen a dir-se emergència, reben un nom i es fan políticament visibles».⁶ I és que en pocs mesos el món, sobretot als països més rics, s'ha posat en marxa a la recerca d'una necessària vacuna, mentre que una malaltia com el VIH/sida, que ha deixat les últimes tres dècades més de 35 milions de víctimes mortals (gran part d'elles al continent africà), hauria agraït també una reacció d'aquest tipus. La pandèmia, per tant, ha tornat a corroborar la idea de Judith Butler

segons la qual en un món que segueix sent tremendament racista, classista i etnocèntric «només reconeixem certes vides com humanes i reals».⁷

1.1. Davant d'una doble dificultat

La crisi de la COVID-19, però, no s'ha d'entendre com un punt d'inflexió, sinó com un fenomen certament extraordinari que aprofundeix i accelera unes dinàmiques i transformacions que ja s'han anat configurant des dels anys vuitanta amb l'exaltació globalitzadora en la seva versió neoliberal, i que, des de la crisi financera del 2008, s'han manifestat amb una més gran virulència.

La pandèmia posa de manifest una doble dificultat que ja estàvem experimentant: la dificultat d'interpretar el present i la dificultat d'imaginar un futur esperançador. D'una banda, el que avui per a molts cal entendre com un cigne negre (cosa impossible de predir), s'insereix en un context de «transició paradigmàtica», al·ludint a la idea de Boaventura de Sousa Santos, en la qual multitud d'elements assenyalaven ja el decés d'un món a l'espera que en sorgeixi un altre. En aquest trànsit adquiriria valor la frase de Mario Benedetti: «Quan creïem que teníem totes les respostes, de sobte van canviar totes les preguntes». El problema, segurament, en aquest món pre-COVID, és que la majoria de lideratges polítics i econòmics seguien insistint a oferir respostes caduques i inservibles, incapaces de veure o de reconèixer que molts interrogants havien canviat.

I és que els interrogants, en efecte, apuntaven a un món d'una enorme riquesa i desenvolupament tecnocien-

tífic, i alhora obscenament desigual, precari i incert per a milions de persones; un món sacsejat per un creixent i compartit malestar global amb democràcies incapaces d'oferir canvis reals; i sobretot, assenyalaven l'existència d'una crisi ecològica inexorable, amb un cronòmetre que advertia la necessitat d'adoptar polítiques valentes i ambicioses abans que els efectes del canvi climàtic fossin del tot irreversibles. Un món trencat, de guanyadors i perdedors, i enormement convuls, per la rapidesa i la simultaneïtat de múltiples transformacions globals.

A la incapacitat
d'interpretar el present s'ha
sumat així la incapacitat per
albirar, imaginar i construir
un futur junts.

Així, molts dels fenòmens esdevinguts els darrers anys (l'arribada de Trump o Bolsonaro, el *Brexit*, l'impacte de les protestes a Xile, Mèxic, Espanya o els Estats Units...) eren sovint percebuts des d'una certa estupefacció i perplexitat, però no des d'una necessària lucidesa per formular nous marcs de comprensió i de resposta. «Els éssers humans», insisteix Innerarity, «estem menys disposats a modificar el nostre comportament com més allunyades ens semblin les conseqüències de no fer-ho».⁸ Instal·lats en el curt termini, els lideratges polítics han atès el que és urgent sense aturar-se en les respostes que multitud de situacions requerien. Víctimes de la ceguesa, seguïem insistent a utilitzar eines, categories i estra-

tègies per a un món que s'havia acabat.

Però paral·lelament a aquesta dificultat d'entendre o atendre el present i a aquesta sensació de desconcert social i polític, ha emergit també una onada de nihilisme social i de pessimisme propens a augurar el pitjor dels desenllaços per al nostre planeta i per a les futures generacions. A la incapacitat d'interpretar el present s'ha sumat així la incapacitat per albirar, imaginar i construir un futur junts. Des de la resignació, com l'orquestra del Titanic, s'ha abraçat qualsevol relat distòpic, i ens hem instal·lat en el que Marina Garcés ha denominat la «condició pòstuma»,⁹ una societat que aspira només a sobreviure i a preguntar-se quant durarem, en una mena de *Game Over*, que dona per bo allò que deia el filòsof eslovè Slavoj Žižek, que el nostre temps es caracteritza per una humanitat capaç d'imaginar com arribar a altres planetes i alhora és incapaç d'imaginar i construir models i formes de vida que superin aquest capitalisme salvatge.

1.2. El «minut de lucidesa»

Davant d'aquesta doble dificultat, aquest quadern pretén ordenar alguns debats que intenten aportar claror en aquest moment de penombra global. La imatge d'estar tots en una gran cova, amb poca llum, i trepitjant una roca relliscosa i perillosa, ens obliga a la necessitat d'abordar aquest doble objectiu: el de formular preguntes i elements d'anàlisi que ens permetin entreveure les causes de fons, però també el d'elaborar –seguint amb la metàfora de la cova– una mena «d'espeleologia de l'esperança» capaç de donar a llum ca-

vitats i tortuositats que permetin avançar cap a possibles sortides.

El quadern advoca per una idea, potser ingènua, també suggerida per altres veus com la de Yayo Herrero, que proposen entendre la pandèmia com un fenomen que ens ofereix un minut de lucidesa: «que la societat albiri, almenys durant un instant, el parany civilitzatori». ¹⁰ O, dit d'una altra manera, la possibilitat que aquest esdeveniment simultani i global que estem vivint ens porti a una més gran conscienciació social i política del fet que no hi ha horitzó possible sense una superació del model actual. La incompatibilitat entre capital i vida i la necessitat de superar el que Jason Moore ha anomenat *capitalocè* (una era caracteritzada per la capacitat de les relacions d'acumulació capitalista de generar dinàmiques econòmiques de producció que modifiquen els ecosistemes) se situen, d'aquesta manera, al centre de qualsevol reflexió. ¹¹ La difícil coexistència capital-vida discorre en paral·lel a un vell debat que també contraposa l'existència d'un capitalisme salvatge a la subsistència de qualsevol projecte democràtic tot establint una triada capital-vida-democràcia, que aquestes pàgines aspiren a abordar.

La pandèmia ha posat en relleu totes aquestes contradiccions, i el «minut de lucidesa» ens permet entendre que la constant fugida cap endavant no té sentit: «plantar cara a la crisi de civilització exigeix incidir en les seves causes i ser conscients de les relacions i els vincles d'ecodependència i interdependència imprescindibles per sostenir una vida digna», explica Yayo Herrero. ¹² «Les crisis sanitàries del segle XXI no són només crisis sanitàries», adverteix-

xen Javier Padilla i Pedro Gullón en el meravellós assaig *Epidemiocràcia* sobre l'impacte de la pandèmia. Aquestes crisis també les podríem concebre com a «crisis matrioixques», de manera que, sostenen tots dos autors, «la crisi sanitària està al seu torn coberta per una altra crisi de tipus econòmic i totes dues estan allotjades dins d'una crisi molt més gran, que és l'ecològica». ¹³

La conjuntura, a més, posa sobre la taula una qüestió temporal: el temps de què disposem per abordar el fons de l'assumpte no és il·limitat. Des de l'evidència científica s'insisteix a entendre els propers deu anys com un període crucial per revertir i frenar alguns dels efectes climàtics que avui dia comencem ja a experimentar. L'alternativa a un necessari canvi de rumb és continuar amb aquest viatge global a nul·loc.

1.3. L'estructura del quadern

L'actual quadern s'estructura en tres parts. La primera considera que, tot i l'enorme riquesa, sobretot financera, que la globalització neoliberal ha deixat al llarg de les últimes tres dècades, i del procés de redistribució de la riquesa global que ha suposat (generant una nova realitat planetària amb l'ascens de les classes mitjanes asiàtiques, sobretot xineses), la realitat amb què la pandèmia ha topat és ja la d'un món esquinçat i convuls en què la incompatibilitat entre la triada capital-vida-democràcia és feiaent i en el qual la magnitud, la velocitat i la simultaneïtat amb què es produeixen els canvis fa més complexa, si és possible, la gestió de tota aquesta conjuntura. La pandèmia, per tant, es situa sobre un

«substrat» i s'incorpora a un escenari determinat aguditzant els problemes d'un món desigual, plutocràtic, polaritzat políticament, atomitzat socialment i mediambientalment inviable.

La segona part del quadern aprofundeix en aquest «minut de lucidesa» que ens pot estar oferint la pandèmia o, en paraules de Boaventura de Sousa Santos, a prendre en consideració el «potencial pedagògic» que la crisi està tenint. «Serem capaços d'entendre el que la pandèmia ens està explicant?», s'interroga el sociòleg portuguès.¹⁴ En aquest apartat s'analitzen els que, al meu parer, poden ser els principals aprenentatges a tenir en compte en qualsevol debat: a) el treball pel bé comú i les cures, que són els que sostenen la vida; b) la vulnerabilitat, l'empatia i la percepció de límits emergeixen amb força com a elements a contraposar a l'actual cultura de l'excés; c) la securització i la militarització són estratègies innòcues, interessades i contraproductives; d) no hi ha projecte global sense cooperació i solidaritat internacional, i, finalment, e) l'aspiració a protegir els béns públics i comuns globals ha de ser el principal horitzó de referència.

El tercer i últim apartat analitza els diferents escenaris *postpandèmics*,

sense saber quin d'ells és el més plausible: el del replegament i retrocés democràtic; el del canvi estètic i lampedusià, però sens dubte insuficient per abordar els reptes de present i de futur, o un tercer, el de l'impuls a noves formes alternatives d'estar al planeta que facin compatible l'economia, la vida i la democràcia. Precisament, en el procés de construcció d'alternatives, s'analitza el paper dels principals actors globals (Nacions Unides, G-20, Fòrum Econòmic de Davos i moviments altermundialistes), per emfatitzar que tots ells detecten els mateixos problemes, però ofereixen, tanmateix, diferents diagnòstics i, evidentment, estratègies d'abordatge també diferents. El quadern finalitza aprofundint en la idea, per molts subratllada en aquest context, de construir un «nou contracte social» global, analitzant el potencial d'algunes propostes, com la del New Green Deal (NGD) o la dels disset Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de les Nacions Unides, però, sobretot, destacant les condicions ineludibles que aquest contracte necessita per a les pròximes generacions i el paper essencial que la societat civil i els moviments socials han de tenir en la seva articulació.

2. EL SUBSTRAT DE LA PANDÈMIA

La crisi financera de Lehman Brothers, al setembre del 2008, va inaugurar una etapa extraordinàriament convulsa que ha arribat fins als nostres dies. El *shock* va significar molt més que la fallida d'una de les més importants companyies globals de serveis financers, ja que va deixar en carn viva una globalització amb peus de fang, que havia generat el salt més portentós de riquesa en la història de la humanitat i alhora configurat un món enormement desigual, precari i plutocràtic.

La convulsió global que ha succeït aquest esdeveniment (protestes polítiques arreu del planeta, hiperlideratges histriònics que monopolitzen el poder...) ha generat un clima social i polític d'estupefacció i perplexitat davant la sensació que hi ha un món, amb reminiscències de la traumàtica «dècada dels trenta», que s'ensorra davant dels nostres ulls. Precisament, els últims anys han proliferat una infinitat de veus que han intentat entendre quin «substrat» –seguint la idea d'*Epide-miocràcia*– caracteritzava aquesta realitat disruptiva que s'havia obert pas.

2.1. Entendre el substrat de la pandèmia

La pandèmia, assenyala Daniel Innerarity, ens situa no tant davant d'un problema «epidemiològic» sinó essencialment «epistemològic».¹⁵ La realitat global anterior a la crisi de la COVID-19 no patia d'una falta d'anàlisi. Els assajos, estudis i informes de les principals referències, *think tanks* i fins i tot centres d'intel·ligència, assumien la magnitud, la complexitat i la simultaneïtat de les transformacions que s'anaven produint. Els advertiments de

tota mena (ecològics, epidemiològics, socials, polítics...) estaven sobre la taula. No obstant això, la inèrcia a curt termini dels principals actors polítics i econòmics ens arrossegava a tots a una espiral de repetició i oblit, de cop de peu cap endavant, en la qual construir una visió de futur, a generacions vista, s'havia convertit en tota una quimera per als que ostentaven el poder. Quins elements defineixen llavors tota aquesta realitat global? De quines maneres la crisi de la COVID-19 ha accelerat, modificat o aguditzat les dinàmiques subjacents? Hi ha almenys sis elements que cal analitzar si volem entendre el substrat d'aquesta transició entre paradigmes en què ens trobem. Tots ells són la conseqüència de processos de més o menys recorregut que, tot i això, estan estretament interconnectats.

Transnacionalitat, complexitat, interdependència i acceleració

Ja fa segles que la humanitat va començar a globalitzar-se com a tal. Tanmateix, la creixent interconnexió i interdependència d'un món que s'ha convertit en una petita «aldea global», per utilitzar la cèlebre expressió del sociòleg McLuhan, ha experimentat una fase d'acceleració trepidant després de la caiguda del Mur de Berlín i també a conseqüència dels avenços tecnològics. La vida en aquesta petita gran aldea s'ha anat convertint des de llavors en una experiència cada vegada més impregnada del que és digital, la qual cosa ha afectat no solament l'àmbit econòmic, sinó també social, cultural i personal.

És un lloc comú afirmar que els problemes actuals no hi entenen de

passaports, parafrasejant el difunt ex-secretari general de l'ONU, Kofi Annan. El vell món dels estats nació ha quedat desbordat per una dinàmica transfronterera en què les qüestions teòricament llunyanes tenen un impacte immediat en les nostres vides. Això ens fa enormement interdependents i porosos, ciutadans d'una mateixa realitat global, per molta resistència que mostrem. La crisi de l'ebola el 2014 ho va posar en relleu com poques experiències ho havien fet abans: un problema epidemiològic que s'esdevenia en un oblidat racó d'Àfrica, i al qual, tot i els milers de morts causats, el món ric hi havia donat ben poca importància, es convertia en una emergència de salut global en el moment que el virus i el pànic viatjaven fins als nostres països. La crisi de la COVID-19 cal entendre-la com l'experiència de transnacionalitat i interdependència més intensa experimentada fins ara. La grip espanyola del 1918, tan evocada en aquesta conjuntura, va trigar dos anys a «globalitzar-se», mentre que la pandèmia actual ho ha fet tot just en unes quantes setmanes en un món en què la mobilitat s'ha disparat.

Transició geopolítica, nous actors globals

L'aldea global estava experimentant una segona mutació important. El món unipolar i interestatal resultant de la fi de la Guerra Freda, en què els Estats Units s'erigia com a principal actor hegemònic, estava donant el relleu a una realitat diferent. D'una banda, paradoxalment la globalització havia impulsat el creixement econòmic d'un grup de països que anaven guanyant pes ge-

oeconòmic i geopolític. Entre tots ells, la Xina s'erigia com el país cridat a protagonitzar el segle XXI, configurant de mica en mica un món essencialment bipolar (la multipolaritat encara sembla llunyana), en què Washington i Beijing rivalitzaven per ostentar una hegemonia cada vegada menys occidental (i sobretot menys europea). La pandèmia ha estat l'escenari en el qual aquesta rivalitat, entre acusacions mútues, ha pogut accelerar el declivi estatunidenc, i ha exalçat el domini asiàtic.

El poder ja no resideix
de manera directa en
l'àmbit de la representació
política, sinó que s'ha
traslladat a una esfera no
democràtica i opaca.

D'altra banda, el món «prepandèmic» ja no era exclusivament dels estats. El paper d'actors no estatals (fons d'inversió, agències de qualificació, empreses tecnològiques, *think tanks*, organitzacions filantròpiques com la Fundació Bill & Melinda Gates, empreses de seguretat privada, ONG, moviments socials...) dibuixava ja una realitat postestatal, molt asimètrica, en què els estats competien amb tots aquests actors en els processos de configuració de normes i decisions internacionals. L'erràtic Acord de París del 2015 sobre el canvi climàtic, per posar només un exemple, no es pot entendre sense la implicació de molts d'aquests actors en les múltiples discussions que s'han tingut durant anys. La pandèmia

ha demostrat també el paper significatiu d'alguns d'ells, com ara el de la indústria farmacèutica, tot i que també sembla haver tornat a l'Estat un protagonisme, potser efímer, en la gestió dels efectes socials i humans de la crisi en un context d'aparent «desglobalització» i de «retorn d'allò estatal».

Poder distribuït, governança fragmentada

Les dues condicions anteriors inflüen directament en un dels elements clau en les relacions internacionals. Qui té avui el poder?, s'han preguntat nombrosos autors de les relacions internacionals els darrers anys. I és que en aquest creixent món postoccidental i postestatal el poder també canviava de forma, i s'anava fent cada vegada més porós, descentralitzat i distribuït. Una realitat, però, molt asimètrica, en què alguns estats, empreses i elits transnacionals ostentaven una part substancial de la capacitat d'influir i decidir globalment tot configurant una preocupant realitat plutocràtica per la preeminència d'uns quants actors i prou.

Aquesta preeminència ha fet que fins i tot figures com la de Zygmunt Bauman es plantejessin la possibilitat que la globalització hagi generat també un divorci *de facto* entre poder i política.¹⁶ La imatge escollida pel prestigiós, i ja difunt, sociòleg és d'una enorme lucidesa perquè ens permet veure els diferents estrats que tots dos àmbits han passat a ocupar. El poder ja no resideix de manera directa en l'àmbit de la representació política, sinó que s'ha traslladat a una esfera no democràtica i opaca que acaba influïent en decisions que afecten la gent. Les conseqüències

d'aquesta dinàmica són funestes. El dibuixant El Roto ho portava al paroxisme: «Si governen els mercats, estalviem-nos els governs», denunciava en una de les seves vinyetes. La manca de contrapoders a l'àmbit financer s'erigeix així com un dels principals desafiaments contemporanis.

I és que l'emergència de nous actors en l'escenari global i la creixent transnacionalitat i interdependència dels nostres problemes no han arribat acompanyats per l'articulació d'instruments globals, eficients i vinculants, en allò que el sociòleg Ulrick Bech ha anomenat «irresponsabilitat organitzada»: es compta amb el coneixement científic que informa sobre el risc i la incertesa, però es renuncia a la gestió o seguretat col·lectiva enfront d'aquests riscos amb els recursos, les polítiques i les institucions necessàries.¹⁷

La pandèmia ha posat
en relleu aquest desajust
entre realitat desafiant
i desbordant i la manca
d'uns instruments eficaços
i operatius de governança
global.

El que ens trobem avui és una «governança fragmentada», com plantejava el difunt internacionalista David Held.¹⁸ Cada problema desferma una conversa global, de vegades estèril, entre els actors implicats (en el cas de la COVID-19 entre l'OMS, els estats, la indústria farmacèutica, etc.) que porta a solucions i compromisos parcials, la

majoria de les vegades no vinculants, la implementació dels quals queda a mercè de la bona voluntat de les parts implicades. La pandèmia ha posat com mai en relleu aquest desajust entre realitat desafiant i desbordant i la manca d'uns instruments eficaços i operatius de governança global. O, dit d'una altra manera, ha demostrat la hiperglobalització de múltiples àmbits (financer, comercial, social, cultural...) enfront de la subglobalització del polític.

Incertesa social, desafecció política

Un quart aspecte d'aquest substrat global se situa en el pla sociopolític. La globalització ha facilitat el creixement d'economies que en altre temps havien estat considerades «subdesenvolupades», a conseqüència de processos de deslocalització industrial que han fet que, sobretot els països asiàtics (i per sobre de tots, la Xina), hagin protagonitzat un creixement econòmic extraordinari. Les noves classes mitjanes asiàtiques mostren un món en el qual la bretxa Nord-Sud ja no és tan clara. La «igualació global a la baixa» entre societats amb *expectatives en ascens* (de millores salarials o en drets laborals) es contraposa a un món, el dels anomenats «països rics», amb societats amb *expectatives en descens*, en què unes empobrides classes mitjanes han anat constatant de mica en mica la pèrdua d'un estatus fruit dels processos de la globalització.¹⁹ Aquest procés de «desclassament» és abordat de manera brillant pel geògraf francès Christophe Guilluy en el seu assaig *No Society*. Segons Guilluy, la globalització ha implicat la regressió no solament social, sinó també cultural, de la tradicional

classe mitjana occidental. La idea de la «no societat» parla d'una societat tancada, l'estructura social i cultural de la qual s'ha polaritzat fent inviable cap contracte social.²⁰

Cal subratllar, però, que aquesta contraposició (ascens-descens) no ha d'ocultar una mateixa experiència compartida per ambdues realitats: la de la precarietat laboral i la incertesa vital. El professor de la Universitat de Londres (SOAS) Guy Standing afirma que el «precariat global» és aquest nou subjecte heterogeni (immigrants, famílies «monomarentals», treballadors infraqualificats i sobrequalificats...), sense cap consciència de classe, «sinó en guerra amb si mateix», com sol aduir, marcat a foc per la vulnerabilitat, la intempèrie laboral «i la manca de suport comunitari en temps de necessitat». Lluny de ser el resultat gairebé inevitable de la globalització, Standing insisteix a entendre-ho com la victòria política d'un projecte neoliberal que ha anat desconstruint políticament i culturalment els pilars del vell món keynesià.²¹

La pandèmia ha evidenciat aquesta fractura social, com ja hem comentat anteriorment. La crisi ha impactat en societats molt precaritzades en què les estructures del que és públic i el teixit comunitari es trobaven terriblement minvades per anys de neoliberalisme. La filòsofa i intel·lectual feminista Nancy Fraser també ens convida a pensar aquesta realitat des de l'existència d'una «crisi de cures» subjacent: «El capitalisme financiaritzat ha reduït els salaris reals, i així ha augmentat el nombre d'hores de treball remunerat que cada llar necessita per assegurar el sosteniment de la família, i ha provocat

una desesperada lluita per transferir el treball de cures a altres persones», en una espiral de transferència de cures i precarització.²²

La desafecció política ha emergit com una conseqüència d'aquest panorama, i no a l'inrevés. Aquesta desafecció no solament es nodreix de la percepció social que els sistemes democràtics són avui dia incapaços de millorar les vides de les persones (divorci entre poder i política), sinó igualment per la constatació que la vida s'ha convertit, també en les societats occidentals, en una experiència impregnada d'incertesa i desassossec. En el context de pandèmia s'ha produït un debat sobre l'esdevenir de les democràcies. L'aparent millor gestió que alguns règims autoritaris han fet, com s'ha plantejat en alguns debats, pot portar a algunes persones a plantejar-se si la democràcia és necessària ateses les circumstàncies actuals.

Crisi climàtica, crisi de civilització

El confinament ens va situar en un debat sorprenent: I si el planeta i la resta d'éssers vius vivien i respiraven millor sense nosaltres? I si l'espècie humana era, de fet, el virus principal? Més enllà de les imatges de cels més clars o d'animals recuperant espais perduts per l'acció humana, entrar en aquest debat no ens porta enlloc. La premi Nobel d'Economia Elinor Ostrom va demostrar amb el seu treball sobre la governança dels béns comuns que la història de la humanitat oferia múltiples exemples d'una gestió sostenible, horitzontal i democràtica dels seus recursos naturals. La crisi climàtica no té a veure amb l'espècie humana i amb

una mena de fatalitat genètica, sinó amb un model de consum i de producció que no és universalitzable. «És el model, estúpid!», caldria recordar parafrasejant el qui va ser assessor de Bill Clinton, James Carville.

Dos grans problemes planen sobre l'intent de superar aquest sistema «pervers», tal com el papa Francesc el va qualificar en la cèlebre encíclica *Laudato si'*. Un primer problema és polític: necessitem, en un temps rècord, decisions i canvis polítics que obtinguin un funcionament econòmic respectuós amb els límits del planeta. En una realitat caracteritzada pel curt termini, serà difícil trobar lideratges audaços que s'atreveixin a canalitzar aquesta transformació urgent. Un segon problema és cultural. La minoria global, un 15% del planeta, que ostentem un model de consum que produeix el 90% de l'impacte ecològic, ha de desconstruir amb urgència una cultura de l'excés i del consumisme que el sistema mateix necessita per retroalimentar-se.

El consumisme despolititza
i desmobilitza, i ens
converteix en individus
sense consciència de
comunitat ni de projecte
col·lectiu.

El filòsof francès Bruno Latour ha advertit, en un escrit que ha assolit una gran viralitat, que la pandèmia no és sinó l'«assaig general» del que està per venir, una primera conseqüència d'una crisi ecològica que acaba de comen-

çar.²³ Si com a humanitat no som políticament, socialment, culturalment i econòmicament capaços de superar aquest model els propers anys, la realitat a mig termini és la d'un món que s'haurà d'acostumar a la gestió dels efectes incerts d'una crisi de civilització.

Atomització social, crisi de valors

L'últim dels sis elements analitzats que s'han anat covant les últimes dècades és precisament el que té un caràcter més cultural. Novament, Bauman sintetitza amb excel·lència la mutació que s'ha produït quan considera que en la globalització actual hem passat de ser ciutadans a ser consumidors. Aquest trànsit és d'una transcendència enorme. La ciutadania depèn de persones i comunitats políticament implicades en els assumptes públics i que vetllen pel bé comú. El consumisme despolititza i desmobilitza, i ens converteix en individus sense consciència de comunitat ni de projecte col·lectiu. En aquest context s'ha inserit de manera accelerada un «hedonisme digital» que reforça la dimensió superficial, buida i atomitzada de la nostra societat.

La Laudato si' dibuixa una mena de «contravalors» gestats en aquest context de capitalisme desenfrenat en què «l'obsessió del creixement il·limitat, el consumisme, la tecnocràcia, el domini absolut de les finances i la divinització del mercat» són els elements centrals.²⁴ I és que, segons Nancy Fraser, «hi ha alguna cosa podrida no solament en l'actual forma financiaritzada del capitalisme, sinó en la societat capitalista *per se*».²⁵ Per això, Francesc advoca per una «cultura ecològica», «una mirada diferent, un pensament, una polí-

tica, un programa educatiu, un estil de vida i una espiritualitat que conformin una resistència» davant del progrés de la realitat actual.²⁶

Els primers compassos de la crisi de la COVID-19 van escenificar una efervescent solidaritat comunitària –de vegades en forma de catarsis– davant un problema que, encara que de manera molt desigual, afectava el conjunt del planeta. En l'àmbit estatal, i com va passar després de les mobilitzacions del 15-M del 2011, les iniciatives de suport mutu en barris i pobles es van succeir i van posar en relleu que hi ha sectors de la societat que fa temps que resisteixen i s'organitzen davant d'una cultura del consum i de l'egoisme.

2.2. Una cruïlla de múltiples crisis

Quins instruments necessitem per abordar, governar i transformar problemes de naturalesa complexa, transnacional i interdependent? Com rebaixem la preponderància del poder financer sobre el poder polític democràtic? Què és necessari per oferir horitzons de vida estables i dignes per a una majoria social? Com fem compatible un model de producció i consum amb la vida del planeta? Com contrarestem la preponderància d'un model cultural individualista i construïm un projecte en comú?

Les preguntes resultants d'aquest escenari pre-COVID ja eren de tanta transcendència i magnitud que configuraven una «cruïlla crítica».²⁷ Altres períodes de la història han estat llargs períodes de part, de trànsit entre èpoques, però cap com aquest havia reunit tantes variables de manera simultània,

d'una envergadura i complexitat tan rellevant, i amb una capacitat d'acceleració tan significativa. Com assenyàvem, els efectes del cataclisme global que diem sovint s'han manifestat en forma de perplexitat i estupefacció; d'altres, articulant decisions i canvis insuficients o inadequats per a la magnitud dels problemes. La crisi de la COVID-19 és la síntesi d'aquesta situació de canvi i desconcert, que ens torna al principi de realitat bruscamment i, per a molts que no pateixen de manera directa les conseqüències d'aquests problemes globals, inesperada.

Els últims anys, especialment des de les anomenades «primaveres àrabs» que van començar al desembre de 2010, han presenciat una onada de «malestar global» amb pocs precedents i de forma ininterrompuda (Espanya, Brasil, Estats Units, Sudan, Senegal, Xile, Equador, Hong Kong...). Encara que per motius aparentment locals (repressió policial, augment del preu dels aliments bàsics...), totes aquestes mobilitzacions convergien en dos aspectes principals: la incapacitat de les seves institucions i sistemes per oferir respostes democràtiques a les seves demandes polítiques, socials i vitals, i la denúncia d'una realitat social cada vegada més desigual i injusta. En part, les protestes eren la reacció d'aquest «precarisat global», que sense ser un subjecte polític reconegut en si mateix, manifestava el seu profund enuig amb el rumb i la deriva dels seus països respectius. Amb un discurs emancipador i transformador, o per contra, amb una narrativa xenòfoba, nacionalista i de replegament, l'onada de protestes, a esquerra i dreta, eren el símptoma d'un món amb les costures esquinçades.

Enmig d'aquest context de crisis múltiples (de respostes, ètica, institucional, de sentit...), per tant, hi ha subjacents tres grans crisis:

- una crisi democràtica, evidenciada pel divorci poder-política, però també pel replegament populista de tants moviments xenòfobs i d'extrema dreta que han arribat al poder o que l'influeixen directament, i que ha provocat la regressió democràtica més important de les últimes tres dècades;²⁸
- una crisi social: ens trobem en el moment de més desigualtat del planeta, de concentració de la riquesa en poques mans (Oxfam assegura que 26 persones ostenten la mateixa riquesa que la meitat de la població mundial) i de creixent precarització social i laboral;²⁹
- i una crisi ecològica, fruit d'un model de consum i de producció inviable i insostenible i que està portant el planeta al col·lapse dels seus ecosistemes.

Un model que posa en relleu la incompatibilitat entre aquest «capitalisme del desastre», en expressió de la politòloga Naomi Klein, i la democràcia i la vida. D'una banda, la generació d'enormes desigualtats i la precarització de la vida d'una majoria social posa contra les cordes el model de democràcia representativa i evidencia la incompatibilitat existent entre aquesta

manera d'entendre el desenvolupament econòmic i la democràcia en si mateixa. D'altra banda, revela que el desenvolupament que ostenta una part minoritària del planeta –moltes vegades a costa de la majoria– va en contra de la subsistència humana mateixa, amb la consolidació d'una manera de produir i consumir inviables. Qualsevol contracte social de futur ha de fer possible la coexistència entre economia (del grec *oikos*, «administració de la casa»), la democràcia i una vida digna i amb sentit com a elements d'una tríada que hauria de ser indissociable però que en l'actualitat s'ha convertit en incompatible.

Aquest diagnòstic es trobava ja a la base del discurs de l'altermundialisme de finals dels anys noranta i principis del nou mil·lenni. Aquest «un altre món és possible» apel·lava ja a entendre l'actual *modus operandi* com un model socialment i ecològicament inviable i articulava propostes que aspiraven a pensar alternatives en un context en què el capitalisme no té alternativa en si mateix. El Fòrum Social Mundial, espai en què aquest altermundialisme es va articular, s'ha anat esvaint a causa de divisions internes i de pèrdua de rellevància mediàtica. Sigui com sigui, l'articulació d'un moviment civil de caràcter global que abandoni les diferents lluites per l'equitat, la visibilització de les cures o dels drets socials i del planeta és avui dia més urgent que mai.

3. APRENTATGES D'UNA CRISI GLOBAL

Entendre els elements subjacents en aquest escenari global complex i enrevessat que acabem de presentar es converteix, com hem assenyalat, en un objectiu principal. D'altra banda, la pandèmia, com a esdeveniment extraordinari, ha suposat una experiència intensa que ens interpel·la i ens convida a prendre consciència i a pensar l'essencial i fonamental d'aquesta conjuntura, el «minut de lucidesa» que assenyalava Yayo Herrero i el «potencial pedagògic» de la crisi que apunta Boaventura de Sousa Santos.

3.1. Una conversa global

Krastev assenyalava un fet rellevant en relació a la pandèmia i a l'etapa de confinament: «Persones d'arreu del món hem tingut la mateixa conversa i compartit les mateixes pors, hem experimentat el que de veritat significa viure en el mateix món».³⁰ Així, han aparegut reflexions que han cridat a interpretar la profunditat de la crisi. Si Latour cridava a entendre la pandèmia com l'«assaig general» o el «pròleg» de la crisi ecològica, Inger Andersen, directora general del Programa Mediambiental de les Nacions Unides (UNEP), ho interpretava com «un missatge de

la naturalesa»,³¹ mentre que l'expressió de l'Uruguai, Pepe Mujica, feia el mateix assegurant que era «una advertència als *sapiens*».³² Per la seva banda, Francesc ho considerava en una de les seves homilies d'aquella Setmana Santa del 2020 com «una crida a la conversió» personal i col·lectiva.

Durant aquest període, les reflexions han estat de gran profunditat i han configurat de manera indirecta, i de vegades directa, una conversa global sobre l'estat actual del nostre món i sobre el seu rumb i esdevenir. Què ens diu la pandèmia sobre nosaltres mateixos, sobre la nostra manera d'estar al planeta, sobre la nostra manera

d'organitzar-nos políticament i econòmicament? Què posa en valor i què deixa en evidència? Com dialoga amb els problemes de fons preexistents i què respon als interrogants plantejats? Aquestes poden ser algunes de les qüestions subjacents en moltes de les contribucions de la conversa.

En la comprensió de la pandèmia com una interpel·lació davant la qual cal aturar-se i pensar destaca la idea de Daniel Innerarity, que diu que «les crisis només ensenyen a qui estava en disposició d'aprendre».³³

3.2. Cinc possibles lliçons

Javier Padilla i Pedro Gullón, en el seu assaig sobre la pandèmia, plantegen amb lucidesa que «les epidèmies han acompanyat i performat la nostra realitat social i política des de fa segles, tot constituint un lloc privilegiat des del qual analitzar la intersecció entre la medicina, la política i l'economia».³⁴ La particularitat del moment que el planeta travessa (acceleració, simultaneïtat de crisis...) emfatitza més encara la interacció que suggereixen els dos autors.

La crisi de la COVID-19 ens deixa si més no cinc aspectes als quals cal dedicar una atenció especial. Són elements que ens il·luminen sobre l'on, sobre què fer i sobre com fer-ho.

El treball pel bé comú i les cures sostenen la vida

Un primer aspecte que la pandèmia ha posat en relleu des del primer instant és que el paper de la cosa pública i els treballs relacionats amb la cura (personal

sanitari, treballadors i treballadores de serveis, treballadores domèstiques...) són fonamentals per al sosteniment dels pilars més importants de les nostres vides. Les cures, que comprenen tant treball afectiu com material i sovint es realitzen sense remuneració o són infraremunerades, són indispensables per a la societat, recorda Nancy Fraser. Els aplaudiments del vespre en ple confinament així ho reconeixien.

Això que pot semblar gairebé una obvietat ha estat enormement qüestionat, en el cas de sectors públics com la sanitat o l'educació, o invisibilitzat, en el cas de les cures. La inèrcia mercantilitzadora i privatitzadora del projecte neoliberal ha aconseguit, en el cas de les societats del benestar, minvar els recursos destinats a determinats sectors públics, pilars fonamentals de la cohesió social i de qualsevol projecte que tingui com a horitzó una certa equitat. Les mal anomenades «polítiques d'austeritat» han erosionat directament àmbits que afecten la vida i la dignitat de les persones. En el cas dels països llatinoamericans o africans la situació és molt pitjor. El Consens de Washington, impulsat per les institucions financeres internacionals des de finals dels anys vuitanta i basat en la privatització i la desregulació, ja havia condicionat l'esdevenir d'uns estats buidats de tota possibilitat de construir un sector públic robust i que sovint depèn de l'actuació privada o de la cooperació internacional. La reconstrucció de qualsevol contracte social passa, per tant, per enfortir i posar en valor aquests àmbits.

Per Henry Giroux, pioner de la pedagogia crítica, la conclusió és evident: «la primera lliçó [de la pandè-

mia] és que un sistema polític social construït sobre la cobdícia, el benefici, la mercantilització i la privatització de tot no pot abordar una crisi d'aquesta magnitud». ³⁵ Per al professor estatunidenc és important entendre que no estem bregant tan sols davant d'una crisi sanitària sinó també davant d'una crisi política i ideològica, com assenyalàvem anteriorment.

En aquest sentit, crida l'atenció la reflexió feta pel mateix president francès, Emmanuel Macron: «El que ha revelat ja aquesta pandèmia és que la sanitat universal, independentment dels ingressos, els antecedents o la professió i el nostre estat del benestar, no són costos o càrregues sinó béns preuats, actius indispensables[...], que hi ha béns i serveis que han de ser posats fora de les lleis de mercat. Delegar la nostra alimentació, la nostra protecció, la nostra capacitat de cuidar les nostres condicions de vida en altres persones és, en el fons, una bogeria. Hem de recuperar el control». ³⁶ Desmercantilitzar, impulsar i protegir els àmbits essencials per viure en dignitat i equitat, per tant, esdevé una lliçó essencial que no hem d'oblidar.

Vulnerabilitat, empatia i percepció de límits

Hi ha un segon aprenentatge o constatació que interpel·la de manera primordial les societats del Nord global. Quan des dels nostres mitjans de comunicació o reflexions acadèmiques s'afirma que la pandèmia ha estat una experiència de «vulnerabilitat compartida», s'oblida que milions de persones viuen a la intempèrie i en una situació de fragilitat i vulnerabilitat de manera

sistemàtica. Són persones i societats que, a més, desenvolupen estratègies d'afrontament i conreen la resiliència com una pràctica quotidiana.

La nostra vida s'ha omplert de privilegis i necessitats creades que tenen un cost ecològic i humà extraordinari.

Aquesta visió que posa la nostra experiència al centre és resultat d'una cultura etnocèntrica i racista que no té perspectiva històrica i global. El nostre model de vida, que és fruit de lluites i conquestes socials de molts col·lectius (moviment obrer, feminisme, pacifisme...) pel que fa a drets civils i humans, ostenta també un nivell de vida que no seria possible sense la posició subalterna que altres territoris del Sud global han tingut en el «desenvolupament econòmic» del Nord global. L'impuls de la Revolució Industrial i de les burgesies europees durant el segle XIX no es pot explicar sense una dinàmica d'explotació de molts pobles i persones. Quan mirem amb condescendència determinades realitats de pobresa o misèria, hauríem de ser conscients també de quins han estat i són el nostre paper i la nostra responsabilitat en aquesta mena de situacions.

La cultura de l'excés i del consumisme desenfrenat s'ha convertit en una cultura global, però segueixen sent molt pocs els que l'ostenten de manera plena i descarada. La «petjada ecològica» ³⁷ d'Àfrica, per exemple, segueix sent deu vegades menor que la dels Es-

tats Units o sis vegades menor que la del conjunt d'Europa. Per establir un diagnòstic equànim necessitem recordar que la nostra vida s'ha omplert de privilegis i necessitats creades que tenen un cost ecològic i humà extraordinari. En opinió de Marina Garcés, més que demostrar la fragilitat del sistema, la pandèmia ha revelat la desigualtat i la violència social sobre la qual descança la nostra «normalitat».³⁸

Però la crisi ofereix una triple oportunitat. Primer, la possibilitat de desenvolupar una més gran empatia amb les realitats castigades sistemàticament per la injustícia i la pobresa en un sistema global que segueix desposseint moltes persones perquè uns quants visquin amb ostentació. Però també amb aquelles realitats dins dels nostres contextos cada vegada més castigades per la incertesa laboral i vital i per una precarietat que ho impregna tot. Segon, hem de desconstruir i confrontar aquesta cultura de l'excés que ens porta a un carreró sense sortida. La «civilització de la pobresa» de què parlava Ignacio Ellacuría, ens convida a reassignificar la idea de «sobrietat compartida» en un planeta que necessita, precisament, que repensem els nostres hàbits de consum i que posem límits als nostres desitjos d'acumular.

Finalment, i fruit d'aquesta «crisi d'atenció» que l'era digital ha comportat i, de la qual parla l'assagista Yoval Noah Harari, la pandèmia també ens ofereix la possibilitat de reconnectar amb nosaltres mateixos.³⁹ La «resistència íntima», al·ludint a l'obra magistral del filòsof català Josep Maria Esquirol, és aquesta resistència que vol donar valor al que és petit, al que és lent i al que és inapreciable davant

d'una dinàmica de l'acceleració i de la pressa aclaparadora.⁴⁰ En paraules de Judith Butler: «la pandèmia ens dona l'oportunitat d'entendre'ns a nosaltres mateixos com a més connectats. Respirarem els uns amb els altres; toquem les superfícies tocades per d'altres; ens freguem amb estranys. Cantem junts; ens dirigim els uns als altres amb aquesta mateixa veu. Com criatures encarnades, els humans depenen els uns dels altres; els seus cossos són porosos i comparteixen un món comú d'aire, aigua i superfície».⁴¹

La «securització» com a part del problema

«Les epidèmies infecten de por la societat», ens recorda Ivan Krastev.⁴² No obstant això, en les darreres dècades, especialment des de l'11 de setembre de 2001, la por i la inseguretat han anat nodrint els discursos globals. La resposta a les «amenaces a la seguretat» han estat cada vegada més estratègies de «securització»⁴³ i militarització. En lloc d'entendre i abordar els elements de fons del terrorisme internacional (pobresa, desigualtats...) o de fenòmens com el migratori, la reacció en molts països ha estat la d'incrementar el pressupost armamentístic o bé la construcció de bases militars o de murs i concertines.

El món occidental, sobretot, ha apostat per contenir les seves amenaces en lloc de transformar les causes de fons, pensant que això podia ser una possible solució quan en realitat ha vingut a augmentar el problema. La idea de Giorgio Agamben, popularitzada durant la pandèmia, que l'«estat d'excepció» podria convertir-se a partir d'ara en el paradigma normal de go-

vern (per les normes adoptades en època de pandèmia), no és cap novetat si es té en compte el replegament en drets civils que molts països han patit els últims anys sota la coartada d'obtenir una més gran seguretat davant l'emergència de noves pors i inseguretats.⁴⁴

El món occidental, sobretot,
ha apostat per contenir
les seves amenaces en lloc
de transformar les causes
de fons.

Paradoxalment, en un món globalitzat i hiperconnectat i alhora en ple replegament nacional i de drets, les fronteres avui dia també s'han convertit en una trinxera de guerra. Aquesta «frontera descarada», utilitzant l'expressió de l'analista Blanca Garcés,⁴⁵ ha portat els governs occidentals, i actors com la UE, a sacrificar obertament el dret a la vida i els drets més fonamentals de les poblacions migrades i refugiades els últims anys. A finals de juliol del 2020, un nou escàndol es filtrava en alguns mitjans de comunicació: desenes de refugiats eren abandonats pel govern grec en tendes flotants a l'espera que els guardacostes turcs els tornessin a Turquia, en l'enèsim exemple d'una Europa sense nord.

La pandèmia ha reforçat aquesta por col·lectiva, sovint a les mans de dirigents irresponsables que l'han avivat per mantenir-se en el poder convertint la incertesa en una poderosa eina de control i domini. La realitat, però, s'imposa, i des del sentit comú, però també des de l'evidència científica, s'insisteix

a subratllar que la seguretat que necessitem no és una «seguretat militar» sinó una «seguretat humana» basada en l'equitat, la dignitat i el respecte dels límits del planeta. La vida digna i la democràcia, apuntàvem abans, no seran possibles sense una forma d'organització social, política i econòmica que tingui aquests elements en compte.

*Cooperació, solidaritat i diversitat
per a un nou projecte global*

Veus com la del reputat politòleg, Francis Fukuyama, o la de professor d'Oxford, Will Hutton, coincideixen a assenyalar que la gran lliçó de la pandèmia és constatar la necessitat de cooperació en un món profundament interdependent. Els grans problemes que afecten la humanitat tenen una naturalesa indiscutiblement transnacional per a la qual els estats o altres actors amb base nacional no disposen dels recursos ni de la capacitat adequada per abordar-los.

Tot i això, la pandèmia ha arribat, precisament, enmig d'una crisi del multilateralisme sense precedents els últims vuitanta anys. De l'eufòria que va suposar el desembre del 2015 l'aprovació per part dels Estats Units i de la Xina –els dos principals contaminadors– d'un acord que consolidava un seguit de compromisos bastant ambiciosos pel que fa a la crisi climàtica, hem passat a un qüestionament de la cooperació entre estats i actors, fruit del moment de replegament polític que vivim, fins al punt que, en els primers compassos de la pandèmia, Trump decidia retirar-se de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) acusant-la d'afavorir els interessos de la Xina.

Sigui com sigui, l'ordre internacional liberal ja era qüestionat per aquesta geopolítica en mutació que hem analitzat. Les organitzacions internacionals, hereves d'un temps històric determinat (meitat del segle xx), són encara el reflex de l'hegemonia dels països occidentals, quan el context actual es caracteritza justament per l'emergència d'alguns països del Sud i per la seva aspiració a participar més activament en les decisions globals.

La pandèmia posa
de manifest la importància
de visibilitzar els béns
comuns globals i de
convertir-los en la pedra
angular de qualsevol
contracte social
de futur.

En aquest procés de reajustament, però, qualsevol sistema multilateral també haurà de contemplar una mirada diferent que posi en valor els sabers i les estratègies habitualment invisibilitzats o silenciats, com els moviments socials, les comunitats indígenes o qualsevol actor que es trobi habitualment en els marges d'un sistema que només accepta les aportacions de les veus poderoses. Les «epistemologies del Sud», com assenyala Boaventura de Sousa Santos, són un lloc ineludible que el nou multilateralisme ha d'escol-

tar, incorporar i integrar en la seva manera de construir i articular solucions i instruments internacionals.

Protegir els béns públics i comuns globals

Inge Kaul i Elinor Ostrom han estat dues de les autores que més han popularitzat dos conceptes que s'erigeixen com a centrals després de l'adveniment de la crisi. Kaul va impulsar la idea de «béns públics globals» per referir-se, més o menys, als béns que poden considerar-se assoliments o beneficis que la humanitat ha arribat a obtenir, com ara són l'educació o l'erradicació d'una malaltia determinada. Ostrom, per la seva banda, ha estat essencial en la discussió sobre els anomenats «béns comuns globals», que al·ludeixen als recursos finits o espais naturals que no pertanyen a cap estat o actor en concret i que han de ser gaudits pel conjunt de la humanitat i les generacions futures, com ara els bancs de pesca, els oceans o, simplement, l'aire que respirem.

La història de les últimes dècades confronta l'intent d'apuntalar la defensa de tots aquests béns amb un sistema que precisament aspira a mercantilitzar i privatitzar-ne molts. La pandèmia posa de manifest la importància de visibilitzar i de convertir-los en la pedra angular de qualsevol contracte social de futur. La seva protecció i universalització ajudarien a albirar un horitzó en el qual la vida, les cures, la interdependència i la idea de bé comú, en definitiva, se situessin al centre.

4. CAP A UN NOU «CONTRACTE SOCIAL»

Quan passi aquesta pandèmia, la temptació sembla evident: tornar a fer el que fèiem com si no hagués passat res. És veritat que ja no serem els mateixos i que l'impacte d'aquesta crisi no solament socioeconòmic i polític, sinó també psicològic i sociològic, és encara difícil de calibrar. Però la temptació de fer el que fèiem, tot i les múltiples advertències científiques; i malgrat aquesta experiència en primera persona al Nord global del que ha suposat viure a la intempèrie, és enorme. El professor emèrit de l'Institut de Ciències Polítiques a París, Bertrand Badie, afirmava: «Restaurarem el vell ordre perquè no disposem de més solucions».⁴⁶

Aquest fatalisme tràgic el reflecteix també Slavoj Žižek en el seu assaig *Pandèmia*, quan planteja que la cruïlla tan sols ens deixa una sortida: un comunisme internacionalista adaptat al segle XXI o la barbàrie. Per al filòsof eslovè, el resultat més probable, però, serà que acabarà imposant-se un nou capitalisme salvatge: «[...] moltes persones febles i ancianes seran sacrificades i se les deixarà morir; el control digital de les nostres vides serà ja permanent; les distincions de classe seran cada vegada més una qüestió de

vida o mort».⁴⁷ Res del que diu Žižek sembla desgavellat, perquè la mateixa pandèmia ja ha posat en relleu moltes d'aquestes dinàmiques. Però sí que crida l'atenció la gravetat i el fatalisme amb què nombroses veus ens conviden a pensar el futur des de la plasmació més crua de totes les nostres distopies.

Pensar avui en clau d'esperança s'ha convertit en una actitud ingènua, fins i tot per a aquells que viuen la vida des d'una perspectiva profundament religiosa. L'«espeleologia de l'esperança» a la qual fèiem referència a

l'inici suggereix, precisament, la voluntat de pensar i construir alternatives anant a contracorrent enmig de tota una onada de nihilisme social que nega qualsevol capacitat humana de contraposar-se a les dificultats del moment.

4.1. Escenaris postpandèmics

La literatura sorgida enmig de la pandèmia ha coincidit a establir tres possibles escenaris per al món post-COVID-19. El primer és el del replegament i retrocés democràtic a què feia referència Žižek. Un escenari en què les diferents derives (desigualtat creixent, autoritarisme, efectes de la crisi climàtica...) que ja anàvem experimentant abans de l'arribada de la pandèmia es podrien aguditzar fins a l'extrem de configurar un escenari veritablement terrible. Aquesta realitat la podem ja intuir actualment, en començar a observar els primers símptomes. En la majoria d'estaments polítics són conscients que la perpetuació d'aquestes derives podria reforçar la via securitària com a forma de contenció dels seus efectes i generaria un escenari d'enorme inestabilitat i tensió arreu del món. És un món invivable, profundament darwinista, i del tot insostenible. Avui disposem de les evidències i de l'experiència social per evitar que aquest sigui el camí, si bé ens falta el compromís polític per defugir el fet d'endinsar-nos en aquesta dinàmica tan perillosa en què ens trobem.

Un segon escenari és el que podríem anomenar *lampedusià*, al·ludint a la famosa frase de la novel·la *Il Gattopardo* de Giuseppe Tomasi di Lampedusa: «canviar-ho tot perquè res no canviï». En aquest escenari (al meu

parer el més probable dels tres, sobretot a Europa), les autoritats polítiques plantegen una estratègia de canvis profunds, a diferents nivells, per afrontar els reptes que tenim per davant. En aquesta opció, assenyala el filòsof Amador Fernández-Savater quan fa aquest mateix exercici prospectiu, es combinen els drets socials i les mesures sanitàries amb un marc que no es toca, un límit absolut, el que en si mateix és una contradicció, perquè per tal que es produeixin canvis substancials aquest marc s'ha de replantejar.⁴⁸ Aquest segon escenari planteja una gestió dels efectes d'una dinàmica inexorable, la del canvi climàtic o la de l'actual revolució digital en l'àmbit laboral, però evita un debat veritablement transformador.

El tercer escenari és el de la resposta emancipadora i el de construir alternatives que s'enfrontin de manera directa a la magnitud dels reptes que tenim al davant. És un escenari quasi revolucionari, no tan sols en l'àmbit polític, també en el social i en el cultural, que es planteja què és necessari per emprendre, a diverses generacions vista, un veritable procés de transformació de la nostra organització econòmica, des d'una perspectiva que té profundament en compte la condició d'ecodependència. És l'escenari postcapitalista, d'una economia que respecta els límits i que posa la vida i les cures al centre.

En aquest interludi en què ens trobem, afectat enormement per les experiències de la pandèmia, dos elements s'erigeixen com a especialment rellevants per avançar cap al tercer escenari, que és el més difícil de tots. En primer lloc, abanderar la idea de «contracte social» en tant que ens permet

visualitzar la ruptura d'un contracte previ (el de la cohesió social), almenys a Europa, i disposar d'un marc per pensar i reflexionar sobre les condicions que qualsevol projecte de convivència hauria de tenir les pròximes dècades. Segon, visualitzar el paper fonamental que l'altermundialisme, com a moviment social de caràcter global, ha tingut, té i pot tenir en la configuració d'aquest contracte.

4.2. Condicions per a un nou contracte social

Tothom en parla, de la idea de generar un «nou contracte social». Des de l'actual secretari general de les Nacions Unides, António Guterres, fins a la flamant presidenta de la Comissió Europea, Ursula von der Leyen, passant per diversos acadèmics crítics, han apel·lat a la necessitat de repensar les coordinades polítiques, econòmiques i socials que com a societats del segle XXI ens hem de donar, reconeixent d'aquesta manera, almenys en el món occidental, l'esgotament d'un model que ara mateix s'està incendiant.

Són molt vagues enc ara les propostes que volen reassignificar i dotar de contingut aquesta idea de contracte, que s'assumeix que ha de ser multinivell (local, estatal, regional, global) i en el qual han de tenir protagonisme —en la seva configuració i en el seu desplegament— diversos actors. Segurament, els dos marcs que s'aproximen més a la idea de «contracte social» de naturalesa global són, en primer lloc, l'anomenat New Green Deal (NGD), que apareix sobretot als Estats Units de la mà d'una veu política de gran relleu com és la

jove congressista demòcrata Alexandra Ocasio-Cortez, i que en altres llocs ha tingut altres accepcions (i també substancials diferències en el contingut) com la de «transició ecològica» en el cas espanyol. Un segon marc és el de l'Agenda 2030, que les Nacions Unides va aprovar al setembre del 2015 i que va llançar uns mesos després (gener del 2016) amb un total de disset Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) que aspiren a abordar els principals problemes globals. Encara que amb diferències, tots dos s'estableixen avui com a converses ja operatives respecte del que cal fer i com fer-ho.

L'NGD és avui un camp obert de disputa entre dues versions d'aquesta necessària transició productiva i ecològica en marxa, una de més *soft* i d'altres molt més ambicioses i alternatives. De la mà de prestigiosos autors com ara l'assessor polític i assagista Jeremy Rifkin, l'NGD és una proposta basada en el que denomina «capitalisme distribuït o social» que aspira a emprendre un impuls de les infraestructures verdes en què la propietat és substituïda per l'accés i la transacció de béns per un flux constant de serveis. Tot amb un cost marginal que frega el zero. En una línia similar se situa l'anomenat «Pacte Verd» de la Comissió Europea, que estableix un pla d'acció per impulsar un ús eficient dels recursos mitjançant el pas a una economia neta i circular i restaurar la biodiversitat i reduir la contaminació.

La proposta més ambiciosa, que arriba de la mà de moviments socials i d'una esquerra més alternativa, planteja una transformació econòmica urgent al voltant d'un seguit de sectors estratègics com són la transició energètica

i la descarbonització de l'economia, la reconstrucció de sistemes alimentaris inspirats en principis agroecològics, la reordenació de la mobilitat i el transport, la renaturalització i els processos de resalvatgització, les cures i la reproducció social, així com la reorganització del sistema educatiu o el sistema fiscal.⁴⁹

Desigualtat, erosió
democràtica i ecocidi són
els pilars d'aquesta realitat
transnacional problemàtica
que cal transformar.

Si l'NGD basa els seus plantejaments en la necessitat d'una transició productiva i econòmica, l'Agenda 2030 i els seus disset ODS són el succedani de l'Agenda del Mil·lenni (ODM) que va estar en vigor entre 2000 i 2015, amb una diferència important. Mentre que els ODM eren una proposta gairebé del Nord per al Sud, fonamentalment basada en l'erradicació de la pobresa i amb poca participació d'actors socials i polítics del Sud Global, els ODS reconeixen ja un seguit de problemes transnacionals que afecten de la mateixa manera qualsevol latitud, i en la seva elaboració es van tenir molt més en compte les veus de països, ONG, empreses o moviments socials de diversos llocs del planeta. Els ODS contempen centenars de mesures i indicadors per avaluar el progrés en els diferents sectors i incideixen en la majoria de problemes globals plantejats. El seu desplaçament i sistematització des de la seva posada en marxa ha es-

tat notable, tot i que depenen enormement dels recursos disponibles i de la voluntat i el compromís dels principals actors estatals i no estatals, en un context –no ho oblidem– de compte enrere ecològic.

Aquests dos marcs de fons signifiquen que el carreró sense sortida no és cap atzucac i que hi ha en marxa propostes profundes, més o menys ambicioses i amb més o menys capacitat de canviar les coses en el mitjà i llarg termini. Sigui com sigui, en la configuració d'aquest contracte social no hem d'oblidar que els tres problemes principals que se'ns plantegen globalment tenen a veure amb les tres crisis a què fèiem referència: la social, la política i l'ecològica. Així, desigualtat, erosió democràtica i ecocidi són els pilars d'aquesta realitat transnacional problemàtica que cal transformar, de manera que, per tant, anem a parar a tres condicions que tot contracte social hauria de contemplar: la del repartiment de la riquesa i de les cures; la del control polític i democràtic dels actors financers, i la d'establir uns paràmetres que instaurin una nova relació amb el planeta. Tant la versió més ambiciosa de l'NGD com els ODS ens ofereixen idees rellevants per anar pensant, des dels àmbits local, regional i global, l'articulació d'aquest horitzó polític, social i econòmic cap al qual caminar.

4.3. Reconnectar l'altermundialisme

Els principals actors globals, des del G-20 fins a les Nacions Unides, passant pel Fòrum Econòmic Mundial que es reuneix anualment a la ciutat suïssa

de Davos, tenen coneixement dels problemes que hem analitzat. En són conscients perquè els seus propis informes plantegen les mateixes inquietuds i incerteses, tot i que ofereixen respostes substancialment divergents, en funció de les diverses visions i interessos. Si les Nacions Unides apel·len a un més gran multilateralisme i cooperació internacional (avui dia preocupantment estèril per l'envergadura dels problemes), o el G-20 insisteix en el creixement econòmic com a base de tota recuperació social i econòmica, Davos manté la seva estratègia mercantilitzadora, que posa les persones i els béns comuns al servei del mercat, en una versió neoliberal sensibilitzada –pel que significa per als actors d'aquest mercantilisme global– amb els problemes i sobretot amb les repercussions (protestes, inestabilitat política, populismes...), però incapaç de percebre el seu *modus operandi* com a part essencial del problema.

En aquesta conversa entre actors globals, els moviments socials són fonamentals, com ho han estat en qualsevol procés de canvi i transformació social al llarg de la història. En aquest sentit, el final de la dècada dels anys noranta va veure com naixia un moviment social de caràcter global que impugnava directament els efectes de la globalització neoliberal i abraçava la idea que, davant el mantra del «no hi ha alternativa», calia insistir en la necessitat que «un altre món és possible». L'altermundialisme, articulat posteriorment en el Fòrum Social Mundial, va ser un actor fonamental en els seus primers compassos pel fet que es contraposava al «sentit comú» neoliberal. Amb el pas dels anys i les

divisions internes per visions diferents, i enmig d'un context desbordant i convuls, l'altermundialisme ha anat perdent força i capacitat de visibilitzar-se com el subjecte polític capaç de ser un veritable contrapoder al sistema hegemònic actual.

Donar a llum una nova
manera d'organitzar-nos
políticament i
social necessita un
altermundialisme que
reconnecti les seves
diverses ànimes i protestes.

No obstant això, els moviments socials altermundialistes sí que han ajudat a despertar una consciència social molt més crítica, que ha anat germinant en petites (i no tan petites) iniciatives socials, en una i altra part del planeta. Avui existeix un *humus*, empastat de malestar social i de precarietat, que permet pensar que l'altermundialisme segueix sent un actor potencialment significatiu en l'articulació de propostes. Així mateix, la nova onada de protestes protagonitzada per moviments feministes, antiracistes i ecologistes posa en relleu l'existència d'una generació molt jove que experimenta en carn viva la precarietat, l'exclusió i la incertesa i que s'està repolititzant i organitzant al voltant de la conjuntura actual de múltiples crisis. La tensió clàssica institucions-moviments socials és avui més important que mai. Donar a llum una nova manera d'organitzar-nos políticament i so-

cial necessita un altermundialisme que reconnecti les seves diverses ànimes i protestes, i que empenyi cap a una versió del canvi ambiciosa i veritablement transformadora, donant per bo allò que afirmava l'activista i polític francès, Daniel Cohn Bendit: «per a què hi hagi reformistes d'èxit és necessari que hi hagi revolucionaris frustrats». I és que

els moviments socials no són tan sols fonamentals en l'articulació d'una agenda determinada i en la seva capacitat de pressionar l'àmbit polític per prendre decisions agosarades. La seva activitat, avui i històricament, pot ser crucial en la configuració d'una cultura de la sobrietat i les cures que posi la idea del que és comú en el centre.

5. CONCLUSIONS

«No volem tornar a la normalitat perquè la normalitat és el problema», cridava una paret en una de les principals ciutats espanyoles. O, dit d'una altra manera, quanta desigualtat, precarietat i manca d'horitzons vitals suporta la nostra democràcia? Quina quantitat d'hiperconsum tolera el nostre planeta? Quin cost polític, social o econòmic té no fer res i quin cost té posar fil a l'agulla?

El principal repte que tenim per davant és el d'empènyer decisions polítiques valentes que desafortunadament tendeixen al curt termini, així com el de convertir la por i el desassossec en un projecte col·lectiu transformador i il·lusionant. La pandèmia ha tingut un *shock* enorme, a múltiples nivells, però ha deixat un important valor afegit al qual no hem de renunciar: la resiliència, la capacitat d'adaptar-se a l'imprevist partint d'unes condicions prèvies determinades. La crisi obre la finestra també a aquest «minut de lucidesa», a la presa de consciència social i política per emprendre tots els canvis que necessitem. Canvis que igualment depenen d'un trànsit urgent del jo al nosaltres, en un món –ja hi hem in-

sistit– profundament interdependent i ecodependent.

El *shock* pandèmic posa en relleu el que el filòsof senegalès Felwine Sarr afirmava en una entrevista durant la pandèmia: «Soc dels que pensa que les coses han de canviar. Si continuarem com abans o no, no ho sé. Però puc dir què desitjo i en quin sentit treballaré. Jo posaré la meva petita energia en els meus espais perquè el món canviï. La gent que vol que el món canviï no ha de parar-se només a voler-ho, ha de reflexionar sobre quines accions cal prendre perquè això passi. Tenim tots els elements per fer una acció, i la gran lliçó a extreure és que aquest és un gran moment per actuar perquè el món canviï».⁵⁰

1. Aquest quadern va ser concebut a partir de la invitació a dues sessions virtuals organitzades en ple confinament per la Pastoral de la Fundació Blanquerna (maig del 2020) i pel Centre Passatge de la Institució Teresiana a Barcelona (juny del 2020) per analitzar l'impacte, els desafiaments i els elements de fons de la pandèmia. Tots dos fòrums van ser d'enorme utilitat per ordenar idees, compartir neguits i albirar conjuntament algunes esperances.
2. «El Papa Francisco imparte una bendición 'Urbi et Orbi' extraordinaria en una plaza de San Pedro vacía: "Estamos todos en la misma barca"», *El Mundo*, 27 de març de 2020.
3. KRASTEVA, Ivan (2020). *¿Ya es mañana? Cómo la pandemia cambiará el mundo*. Barcelona: Debate, p. 10.
4. INNERARITY, Daniel (2020). *Pandemocracia. Una filosofía de la crisis del coronavirus*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, p. 25.
5. «La pandemia aumenta la brecha de género y empujará a 47 millones de mujeres más a la extrema pobreza en 2021, según la ONU», *Eldiario.es*, 2 de setembre de 2020.
6. Vegeu el «Prólogo» de Yayo Herrero, a PADILLA, Javier i GULLÓN, Pedro (2020). *Epidemiocracia. Nadie está a salvo si no estamos todos a salvo*. Madrid: Capitán Swing, p. 10.
7. Entrevista a Judith Butler: «Sólo reconocemos ciertas vidas como humanas y reales», *El Mundo*, 8 de juny de 2010.
8. INNERARITY, Daniel (2020). *Op. cit.*, p. 118.
9. GARCÉS, Marina (2017). *Nueva ilustración radical*. Barcelona: Nuevos Cuadernos Anagrama.
10. «Prólogo» de Yayo Herrero, a PADILLA, Javier i GULLÓN, Pedro (2020). *Op. cit.*, p. 11.
11. MOORE, Jason W. (2018). «¿Antropoceno? Más bien "Capitaloceno"». *Revista Sin Permiso*, 14 de juny de 2018.
12. «Prólogo» de Yayo Herrero, a PADILLA, Javier i GULLÓN, Pedro (2020). *Op. cit.*, p. 8.
13. PADILLA, Javier i GULLÓN, Pedro (2020). *Epidemiocracia. Nadie está a salvo si no estamos todos a salvo*. Madrid: Capitán Swing, p. 61.
14. DE SOUSA SANTOS, Boaventura (2020). *La cruel pedagogía del virus*. Buenos Aires: TNI/CLACSO.
15. INNERARITY, Daniel (2020). *Op. cit.*, p. 42.
16. «Estamos en un estado de divorcio entre el poder y la política». *ElDiario.es*, 14 de febrer de 2014.
17. BECK, Ulrich (1991). *La irresponsabilidad organizada*. Barcelona: Debats.
18. HELD, David, HALE, Thomas i YOUNG, Kevin (2013). *Gridlock: Why Global Cooperation is Failing when We Need It Most*. Londres: Polity.
19. SANAHUJA, José Antonio (2017). «Posglobalización y ascenso de la extrema derecha: crisis de hegemonía y riesgos sistémicos», en MESA, Manuela (coord.). *Seguridad internacional y democracia: guerras, militarización y fronteras. Anuario 2016-2017*. Madrid: CEIPAZ/ Fundación Cultura de Paz, p. 41-78.
20. GUILLUY, Christophe (2019). *No Society. El fin de la clase media occidental*. Madrid: Taurus.
21. STANDING, Guy (2013). *El precariado. Una nueva clase social*. Madrid: Pasado y presente.
22. FRASER, Nancy (2020). «Las contradicciones del capital y de los cuidados», *Ctxt. Contexto y acción*.
23. LATOUR, Bruno (2020). «¿Estamos en un ensayo general?». *Climaterra.org*.
24. «Carta encíclica *Laudato si'* del papa Francesc sobre la cura de la casa comuna», (n. 194).
25. FRASER, Nancy (2020). *Op. cit.*
26. Carta encíclica *Laudato si'* (n. 111).
27. El concepte de «cruïlla» o «conjuntura crítica» (*critical juncture*) fa referència a situacions d'incertesa en què les decisions d'agents im-

- portants són causalment decisives per a la selecció d'un camí de desenvolupament institucional sobre altres camins possibles.
28. Així ho indiquen els principals indicadors elaborats per mitjans de comunicació i centres d'investigació com ara *The Economist* o el *Freedom House*.
 29. «Las 26 personas más ricas del mundo tienen la misma riqueza que los 3.800 millones de personas más pobres», *ABC*, 21 de gener de 2019.
 30. KRASTEV, Ivan. (2020). *Op. cit.*, p. 87.
 31. «Coronavirus: "Nature is sending us a message", says UN environment chief», *The Guardian*, 27 de març de 2020.
 32. MUJICA, Pepe. «Una advertencia a los 'sapiens'», *El País*, maig del 2020.
 33. INNERARITY, Daniel. (2020). *Op. cit.*, p. 35.
 34. PADILLA, Javier i GULLÓN, Pedro (2020). *Op. cit.*, p. 33.
 35. Entrevista a Henry Giroux: «El virus pone de manifiesto la quiebra del proyecto ideológico del neoliberalismo», *La Marea*, 20 de maig de 2020.
 36. «Macron ordena el cierre de guarderías, colegios y universidades "hasta nueva orden"», *El País*, 13 de març de 2020.
 37. La «petjada ecològica» mesura la superfície necessària (calculada en hectàrees) per produir els recursos consumits per un ciutadà, una activitat, país, ciutat o regió, etc., així com la necessària per absorbir els residus que genera, independentment d'on estiguin localitzades aquestes àrees.
 38. Entrevista a Marina Garcés: «El control social será uno de los grandes ganadores de la pandemia», *La Marea*, 3 d'abril de 2020.
 39. HARARI, Yuval Noah (2016). *Homo Deus. Breve historia del mañana*. Madrid: Debate.
 40. ESQUIROL, Josep Maria (2015). *La resistencia íntima. Ensayo de una filosofía de la proximidad*. Madrid: El Acantilado.
 41. Entrevista a Judith Butler: «Ninguno de nosotros reparará el mundo solo», *Diari Ara*, 8 de juny de 2020.
 42. KRASTEV, Ivan. (2020). *Op. cit.*, p. 55.
 43. En termes generals, en relacions internacionals la idea de «securització» fa referència a com un fenomen social o polític (migracions...), acaba construint-se discursivament com una «amenança». Aquesta construcció discursiva, a partir del llenguatge, legítima i desencadena la posada en marxa d'estratègies o de mesures «excepcionals» que responen a aquesta «amenança» amb instruments militars o de seguretat tradicional.
 44. AGAMBEN, Giorgio (2020). «La invención de una epidemia», *Quodlibet*.
 45. GARCÉS, Blanca (2020). «La frontera descarrada», *Diari Ara*, 21 d'agost de 2020.
 46. En BASSETS, Marc. «Un virus sin fronteras que reactiva el poder del Estado», *El País*, 22 de març de 2020.
 47. ŽIŽEK, Slavoj (2020). *Pandemia. La covid-19 estremece al mundo*. Barcelona: Nuevos Cuadernos de Anagrama, p. 135.
 48. Col·loqui amb Amador Fernández-Savater, filòsof i escriptor: «Habitar y gobernar la incertidumbre. Reflexionar en común en tiempos confusos». Espacio La Atenea. Madrid, 15 de juliol de 2020.
 49. Vegeu «Green New Deal: solucionar problemas y problematizar soluciones», *ElDiario.es*, 15 de juliol de 2019.
 50. Entrevista a Felwine Sarr: «A qui encara no havia après a estar amb si mateix, aquesta crisi l'hi ha obligat», *Vilaweb.cat*, 5 de maig de 2020.

QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ

1. Quins creus que son els principals impactes de la pandèmia, a nivell social, polític, psicològic...? Quins aspectes de la nostra societat creus que la pandèmia ha posat en valor i quins ha deixat al descobert?
2. Quins aspectes caracteritzen la «transició paradigmàtica» a la qual fa referència l'autor? Quins són els més rellevants i quins podrien complementar aquesta radiografia?
3. Estàs d'acord amb l'afirmació del quadern que diu que la pandèmia té un «potencial pedagògic» i ens ofereix un «minut de lucidesa»? Què podríem i hauríem d'aprofitar? Per què?
4. El quadern fa referència a cinc grans aprenentatges que el «*shock* pandèmic» ens deixa. Quins et semblen més significatius? Quins afegiries?
5. La idea de (re)construir un «contracte social» amb el paper fonamental de l'altermundialisme global es planteja com un dels elements centrals en la superació de l'actual conjuntura: creus que és viable en el context d'urgències que travessem? Per què?

Cristianisme i Justícia (Fundació Lluís Espinal) és un centre d'estudis creat a Barcelona l'any 1981. Agrupa un equip de voluntariat intel·lectual que té per objectiu promoure la reflexió social i teològica per contribuir a la transformació de les estructures socials i eclesials. Forma part de la xarxa de centres Fe-Cultura-Justícia d'Espanya i dels Centres Socials Europeus de la Companyia de Jesús.

Els **Quaderns Cristianisme i Justícia (CJ)** presenten reflexions dels seminaris de l'equip del centre i treballs dels seus membres i col·laboradors. Podeu descarregar-los a: www.cristianismeijusticia.net/quaderns

Darrers títols:

214. J. CARRERA, Viure amb menys per a viure millor; 215. SEMINARI TEOLÒGIC DE CJ, Déu en temps líquids; 216. G. CASASNOVAS (ED.), Mercaderies fictícies; 217. G. BILBAO, I. SÁEZ, Per una (contra)cultura de la reconciliació; 218. V. CODINA, Ser cristià a Europa?; 219. J. LAGUNA, Vulnerables; 220. P. FARRÀS, Per què Haití?; 221. O. MATEOS, El *shock* pandèmic

La **Col·lecció Virtual** està formada per quaderns que, per la seva extensió, format o estil, no hem editat en paper però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els **Quaderns Cristianisme i Justícia (CJ)**. Podeu descarregar-los a: www.cristianismeijusticia.net/virtual

Darrers títols:

17. J. VITORIA, En las víctimas Déu reconcilia el món; 18. J. I. GONZÁLEZ FAUS, Capital e ideologia. Selecció de textos; 19. J. CARRERA, Covid-19: Més enllà de la pandèmia; 20. V. CODINA, La meua experiència en el Sínode de l'Amazònia

N. 221
Gener del 2021

cijusticia

cijusticia

cristianismeijusticia

Cristianisme i Justícia

La Fundació Lluís Espinal envia gratuïtament els quaderns CJ.

Si desitgeu rebre'ls, demaneu-los a:

Cristianisme i Justícia

Roger de Llúria, 13

08010 Barcelona

T. 93 317 23 38

info@fespinal.com

www.cristianismeijusticia.net